

Opponensi vélemény
Knipf-Komlósi Elisabeth „Wandel im Wortschatz der Minderheitensprache
Am Beispiel des Deutschen in Ungarn”
(A kisebbségi német nyelvváltozat szókészletének változásai)
című akadémiai doktori értekezéséről

A dialektológia módszeres művelésének kezdetén, (legalábbis szláv nyelvterületen), a 19. század végén és a 20. század első felében megelégedtek a nyelvjárási jelenségek pontos regisztrálásával. A kutatások a hangtan és eleinte kisebb mértékben a szókincs vizsgálatára terjedtek ki, s ezeken a területeken abszolút autentikusak is voltak, tekintettel arra, hogy a képzett kutatók általában saját nyelvjárásukat, illetve azt a kisebb-nagyobb helyi nyelvváltozatot dolgozták fel, amelyik anyadialektusuk volt. Az említett nyelvjárásleírások középpontjában a hangtörténeti elemzés állt. Szerb és horvát részről a klasszikus dialektológia megalapítói az újgrammatikus iskola „utolsó mohikánjai”, Aleksandar Belić, illetve Stjepan Ivšić voltak. Ha azonban valaki orientálódni kíván, mondjuk, a kaj-horvát nyelvjárásban, és kezébe veszi Ivšić „A kaj-horvátok nyelve” („Jezik Hrvata-kajkavaca”) című munkáját, abban egy akcentológiai kutatás eredményeit prezantáló adathalmazt talál, a címben ígétekről szó sincs. Később a nyelvjárások leírásai bővültek, kezdtek kiterjedni a szókincsre is, mégpedig három vonatkozásban: egyfelől irodalmi nyelv - nyelvjárás, aztán nagyobb nyelvjárás-kisebb helyi nyelvek, majd pedig anyanyelvi nyelvjárás-idegen nyelvi elemek oppozíciójában, de a nyelvjárási jelenségek szociolingvisztikai motivációira nemigen tértek ki. A nyelvjáráskutatás célját az említett kezdeti időszakban általában, így a déli szlávoknál is, a népnyelv iránti általános, nem csekély mértékben politikailag is motivált érdeklődés határozta meg, ami összefüggött a nyelv tisztaságáért, az idegen nyelvi elemek anyanyelveikkel való helyettesítéséért folytatott harccal, a nyelvújítási mozgalmakkal. A németeknél ez a mozgalom a 18. század elejétől, nálunk a század második felétől, szláv szomszédainknál pedig még később kezdődött. A népnyelvet tisztának, romlatlannak, mindenféle idegen hatástól mentesnek tartották, s benne látták a megalkotandó egységes irodalmi nyelv alapját. Idő folyamán a kutatások indítékai közt megjelent a nyelvjárási és vele együtt nemzettudat erősítésének törekvése is.

A kisebbségi nyelvek és többségi nyelvek kapcsolata vizsgálatának igénye társadalmi és ennél fogva tudományos követelményként a 20. század elején kezdett kialakulni. Sokáig azt gondolták, hogy egyetlen cél ezeknek a (korántsem homogén) nyelvi formáknak a konzerválása (ami a folyamatos

változások miatt) lehetetlen, sőt „megmentése”, fennmaradásuknak valami módon történő segítése.

Látjuk tehát, hogy a múltban folytatott kutatások is igazolják a jelölt témaválasztását. Valóban időszerű a nyelvek és nyelvjárások legdinamikusabban változó részének, a szókincsnek sokszor nyelven kívüli okokból bekövetkező változásait megfelelő elméleti alapon, az anyanyelvi beszélő megbízhatóságával, legalább nagy vonalakban, felvázolni.

A jelölt a nyelvjárás fogalmát abban az értelemben használja, amelyet a Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája (Europäische Charta der Regional- oder Minderheitensprachen /ECRMS/) szerint: „Nach der Definition der Charta kann eine Variätet als Minderheitensprache eines Landes aufgenommen werden, wenn diese a) von einer Minderheit innerhalb eines Staates gebraucht wird, und weder b) Amtssprache noch c) ein Dialekt einer geltenden Amtssprache im betroffenen Land ist.” (Janed Duke & Britta Hufeisen: Die germanischen Sprachen in Europa. In: Handbuch der Eurolinguistik. Hrsg. Von Uwe Hinrichs. Harrasowitz Verlag Wiesbaden 2010:179.). A kutatás szociolingvisztikai szempontjai között a jelölt objektív körülményként a homogén nyelvi közösség hiányát, a nyelvjárások beszélőinek csökkenését említi elsősorban, de ebben az összefüggésben szól az iskola, a médiumok, valamint a nyelv művelését, illetve megtartását szolgáló intézményekről is. A terminológiai sokféleséget tárgyaló alfejezet elején pontosan megjelöli kutatási tárgyát: a nyelvi kisebbségek nyelvhasználatának azon folyamatait, amelyek a változások indikátorai lehetnek, s amelyek mint ilyenek egyes nyelvi síkokon a beszélők megnyilatkozásaiban testesülnek meg. Az alaposan kidolgozott alfejezet végül részletezi azokat a külső okokat, amelyek a beszélő és nyelvi kompetenciája tekintetében fontos szerepet játszanak. Valamennyit érdemes lenne figyelembe venni a többi hazai nyelvi kisebbség nyelvének és nyelvhasználatának leírásában is! Érdekes a nyelvsziget és vele párhuzamosan a nyelvi kisebbség fogalmának elemzése. Az elméleti elemzés világos (itt-ott kissé túlbonyolított), ám az olvasó hiányolhatja a szélesebb kört reprezentáló konkrétumokat, pl. egy-két közép-európai (esetleg nem német) nyelvsziget említését. A szlavisztikában például nyelvszigetnek tekintjük azokat a kisebbségi, nem is homogén dialektusokat, amelyeket többségi, de ugyancsak szláv nyelvterületen beszélnek. Ilyen például a kárpátaljai ruszin, amelynek sajátos változatait több országban beszélnek. Viszont – hogy példánknál maradjunk – a ruszinok nem minden államban alkotnak kisebbséget. Kutatások tekintetében ha nem is nyelvszigetnek, de legalábbis szigetnyelvnek szokás a Németországban beszélt szorbot nevezni, amely két nyelvjárásból (a felső- és alsószorbból) áll. Nem tudom, hogy a tényleges kutatások várható eredményeik tekintetében döntőek vagy fontosak-e az érintett fogalmak jobb megértésében. A Mattheier definíció túl általános. Vajon a burgenlandi horvátok is nyelvszigetet képeznek Ausztria területén? Nagyjából mindegy, minek minősítjük őket!

A kutatási célok megjelöléséhez visszatérve, Knipf Komlósi Elisabeth már a bevezetésben leszögezi, hogy a nyelvi kisebbségek gyorsan fejlődő és globalizálódó világunkban nyelvészeti, szociológiai és kulturális szempontból is a tudományos érdeklődés tárgyát képezik. Noha a dialektológia önálló diszciplína, kutatásában a szociolingvisztika, a kontaktológia és a pragmatika „elméleti háttere és módszerei” is fontos szerepet kapnak, ami „a tradicionális téma és a modern módszerek szerves egymásba fonódásával a vizsgált nyelvi változat teljes leírását teszi lehetővé.” (Tézisek 1.) A „**teljes leírás**” tekintetében némiképp szkeptikus vagyok; szerintem legfeljebb teljes pillanatkép(ek)ről vagy helyzetektől beszélhetünk tekintettel a szerző által is hangsúlyozott gyors változásokra.

A jelölt tehát komplex feladat megoldását tűzte ki célul, amit már Téziseiben is hangsúlyoz: „A tudománytörténeti és módszertani szempontból fontos fejlődés része, hogy túllépve az egy-dimenzionális (területi), majd a két-dimenzionális (területi és szociális) dialektológiai szemléleten, a három-dimenzionális (a pragmatikai fordulat utáni, a beszélőre és annak nyelvhasználatára irányuló), tehát a szociális dialektológia paraméterei és módszerei segítségével tudjuk ma már az empiriához kötött vizsgálatokat elvégezni.” (Tézisek 2.).

A bibliográfiával együtt 293 oldal terjedelmű dolgozat a Bevezetéssel és az Összefoglalással együtt hét fejezetből áll. A metodikai és az elméleti alapvetésen túl a legérdekesebb (mert konkrét nyelvi tényekkel foglalkozik) az ötödik és a hatodik. Az előbbiben a szerző a szókincs szintjén zajló változásokat, az utóbbiban pedig a szóképzés kisebbségi nyelvhasználatot jellemző kérdéseit elemzi. E két fejezet együttes terjedelme 129 lap.

A Bevezetést követő második fejezet részint elméleti (a kisebbségkutatás terminológiai sokrétősége), részben gyakorlati (a magyarországi német kisebbség jelene) kérdéseket tárgyal. A kutatás egyik kiinduló megállapításával, avval ti., hogy „a nyelv mindig valakinek a nyelve; nem önmagáért és nem önmagában létezik” egyetérthetünk. Ez azonban – amint a szerző is hangsúlyozza – a munkát még sokrétűbbé, több szempontúvá s így bonyolultabbá teszi, ami azt is indokolja, hogy részletesen kell terminológiai kérdésekkel foglalkoznia. Ez önmagában természetesen helyes és szükséges, de roppant nehéz eltalálni azt a mértéket, ameddig a terminológia valóban rendszerező, útjelző szerepet tölt be. A határ ugyanis, amelyen túl már öncélúvá válva a megértést nehezíti, nagyon labilis. Megkérdezem, hogy például a 27. oldal második bekezdésének második mondatát nem lehetett volna egyszerűbben megfogalmazni? Az a közvetlen és közvetett tapasztalatom ugyanis, hogy korunkban (az utóbbi egy-két évben kiváltképpen) előtérbe kerül a tudomány eredményeinek hozzáférhetővé tétele minél szélesebb társadalmi körök számára. Magam ezt a célt vagy inkább a hozzá vezető utat eleinte lebecsültem, s csak amikor ilyen természetű feladatot kaptam, akkor láttam be, hogy milyen nehéz is egyszerűen írni.

A dolgozat harmadik fejezete metodikai kérdésekkel foglalkozik: a dialektus(oka)t beszélők generációival, a dialektusváltozás funkcióival, a nyelvi tudat(osság) és nyelvi reflexió nyelvjárásban betöltött szerepével, valamint a kutatás tárgyának empirikus-metodológiai megközelítésével. . A változások a nyelvhasználatban generációs különbségekhez vezetnek, így alakulnak ki – többek között – a szerző által „aszimmetrikus kommunikációs helyzet”-nek nevezett szituációk, amilyen például a dolgozatban bemutatott nagymama és unokája közötti párbeszéd, amelyben a nagymama kérdéseit németül (ungarndeutschul!) teszi fel, az unoka pedig magyarul válaszol rájuk. Valószínű, hogy ez a teljes megértést ebben a konkrét esetben sem zavarta.

A negyedik fejezet az elméleti alapvetést tartalmazza. Az elméleti kérdések taglalása mindaddig érdekes, amíg a szóban forgó nyelvi jelenségek - **áttekintő csoportosítását** szolgálja. Ennek a fejezetnek, véleményem szerint, legérdekesebb és legtöbbet mondó része kisebbségkutatás nyelvi változásának elméleti hátterét és a kisebbségi nyelvek változásainak okait bemutató rész. A szerző megkülönböztet belső és külső változást. Az a magyarázat azonban, hogy „der innere Wandel entsteht in einem sprachinternen Kontext” lényegében „ignotum per ignotum” definíció; elegendő lett volna az, amit a mondat folytatásában olvasunk, hogy ti. meghatározott dialektusok közötti kiegyenlítődésről van szó, amely keverék-dialektust (Mischdialekt) eredményez. A külső változásokat – nyilvánvalóan – külső tényezők idézik elő, vagy azok, ahogyan a jelölt mondja, „külső viszonyokba vannak beágyazva”. A konkrét felsorolás itt nem egészen világos, avatatlan olvasók számára helyes lett volna megmagyarázni a „Transferenz, Code-mixing, Code-switsching fogalmakat, és talán nem lett volna helytelen mindjárt a rövid definíciókat követően rögtön példákat is hozni! (101.old.). Magam a 19-22. példák között nem látok különbséget.

Ugyanezen a részen belül érdekes a nyelvvesztésről, példákkal is illusztrált magyarázat. Az persze önmagában is világos, hogy a nyelvvesztés változás. Amikor egy nyelvjárást beszélő azt mondja, hogy „ungarisch geht es halt leichter, es fällt mir schneller ein, deutsche Wörter muss ich schon suchen”, ez meggyőzően és szemléletesen mutatja a folyamat eredményét. A fiatalabb beszélők nyelvhasználatában megfigyelhető grammatikai nem változása is (der Auto – das Auto), amely a németben alakilag könnyebben megy végbe, mint a szlávban, ahol – az alaktani nehézségek dacára – szintén gyakran megtörténik, bár jobban érvényesül a Systemzwang; a nyelvtani nemet az esetek nagy többségében a végződés határozza meg. Érdekes, amit a változatkeveredésről (Varietätenmischung) olvasunk. Valóban megérné ezt a jelenséget behatóbban, több nyelvi adat alapján vizsgálni.

Az ötödik fejezet azokat a változásokat mutatja be, amelyek a szókincsben következtek (következnek) be. Köztudott, hogy a különböző társadalmi változásokra a szókincs reagál a leggyorsabban. Ez már a régi magyarban is megfigyelhető, elsősorban azokban a szláv jövevény- vagy kölcsönszavakban,

amelyek a szókincsben ürt töltöttek be, azaz olyan tárgyat, eszközt, fogalmat, foglalkozást stb., jelöltek, amelyekre a magyaroknak nem volt szavuk. Előfordult azonban, hogy abban az esetben is a szláv jövevényszó honosodott meg és vált általánossá, ha az általa jelölt fogalomra stb., a nyelv megfelelő szóval rendelkezett. Ilyen „luxus jövevényszavak” voltak – egyebek mellett – a szlávból átvett *kovács*, *takács*, *rend* stb. Ezek feltehetően a szláv-magyar kapcsolatok folyamatossága és intenzitása miatt verhettek gyökeret a nyelvhasználatban. Valószínűleg így van ez ma a magyarországi németek esetében is. Az első állomás itt az lehet, – amint egy előző példában láttuk – hogy a beszélő szükségét érzi közölni, miszerint valami németül nem jut eszébe, és ezt követően használja a magyar szót. Később marad a magyar kifejezés, mindenféle indoklás nélkül. Igaza van a jelöltnek, amikor azt írja, hogy „in der Sprachgeschichte, und im sprachlichen Alltag...wird es vielfach belegt, dass Veränderungen, Innovationen im Wortschatz sowie Enetlehnungen aus anderen Sprachen von den Sprechern der Sprachgemeinschaft leichter akzeptiert, oft sogar begrüßt werden, während sich grammatische Neuerungen nur schwer und langwierig im Sprachgebrauch einer Sprachgemeinschaft durchdringen können, d.h. zur Durchsetzung und Etablierung im Sprachgebrauch eine lange Zeit benötigen.” (118.old.). Kérdés, hogy a hazai kisebbségi nyelvek esetében beszélhetünk-e ilyen, már említett „luxus jövevényszavakról”, előfordul-e olyan eset, amelyben egyszerű, gyakran használt anyanyelvi vagy anya dialektusban már meglevő szót magyarral vált fel a nyelvhasználat? A szintaktikai kapcsolatok megváltozása, idegen nyelvi hatásra új kapcsolatok kialakulása igen intenzív – véleményem szerint inkább- írott nyelvi hatás eredménye lehet. A szlávban például a valaki/valami iránti érdeklődés az 'érdeklődik' ige + instrumentalis szerkezettel fejezhető ki (*интересоваться музыкой*). A horvátban és a szerbben német nyelvi hatásra a némettel szoros kapcsolatban levő horvátban, szlovénban és szerbben vonzatváltás (tehát grammatikai szerkezetet érintő változás) történt, és a *für*+accusativus mintájára kialakult a *za*+accusativus szerkezet (*interesirati se za muziku /glazbu/*). Egy új szó megjelenése a szókincsben természetesen egyúttal több új szintaktikai kapcsolat kialakulásával is jár. A magyarban pl. a *probléma* megjelenése jól mutatja ezt: különböző jelzők (*fontos*, *lényegtelen*, *alapvető*; *családi*, *társadalmi* stb.), igék (*problémát felvet*, *megold* stb.) járulnak hozzá. Érdekes lenne – ám ez természetesen nem volt követelhető a jelölttől – a dialektus- többségi nyelv relációt ebből a szempontból is tüzetesebben megvizsgálni!

Érdekes, amit a jelölt a többségi nyelvhez való igazodás szándékáról, illetve az arra való törekvéséről ír. Ez a fő oka a szókincs változásának és változatosságának is. Mindez a hazai szláv kisebbség nyelvére is igaz. Egy nemzet vagy egy nyelvcsoporthoz szókincsét általában az „élő anyanyelvi beszélők lexikai birtokának” tekintik, amely a folyamatos generációváltás és külső (szociális, gazdasági, politikai) körülmények hatására változik. A változás legfontosabb dokumentumai a nyelvterületi- és nyelvsziget szótárak. A

magyarországi német kisebbség tekintetében nem áll rendelkezésre a szókincsállományt tartalmazó teljes nyelvföldrajzi dokumentáció (atlaszok, szótárak), noha 2008-ban napvilágot látott az Ungarndeutscher Sprachatlas első fél-kötete; ezért igen nehéz ezt a szókincset metodikailag és nyelvészetiileg megragadni. (122.old.)

Tanulságos és újat mondó a szókincs felépítését és szervezettségét ismertető 5.2. sz. alfejezet. A 127. oldal alján olvasható Gloning idézet azonban így semmitmondó, mivel a tetszetős metafora ellenére sem tudjuk meg, pontosan mit is ért a szerző "Drähte, Schnüre és Holzstücke" megjelöléseken. Ez megint fölveti a tudományos- és a szemléletességre törekvő „költői” nyelvhasználat különbözőségének kérdését.

„A nyelv függőleges tagolása” alcím alatt olvasunk néhány korábbi időkben átvett kifejezést, amelyek először csupán megnevezési, majd később referencia funkciót is nyertek, pl.: *pekmes*, *schecko jedno*, *bes brige*, *aldemasch*, *letske*. A török *pekmez*, a lengyel *schecko jedno*, a horvát és szerb *bez brige* 'semmi gond!' is magyar közvetítéssel kerülhetett a német nyelvjárás(ok)ba. Érdekes lett volna bemutatni – noha világos, hogy ilyen kitéréseket az elméleti keret nem igényel, és nem is igen tesz lehetővé – például az *áldomás* szó nemzetközi „karrierjét”, ez a szavunk ugyanis valamennyi szomszédunk nyelvében megtalálható. A horvátból például Hadrovics László két jelentésben is adatolja: 'Kauftrunk, Belohnung, Trinkgeld' és 'Segen' (néhány adatban latinósított formában is). Pl.: *qui fuerunt in **aldomasione** qualiter pactum fecerunt*; Emericus literatus *aldomasium* dare debet stb. A szó „életképességét” mutatja, hogy szócsaládot is fejlesztett, mert van például *aldomašar*, *aldomašnik* 'Zeuge beim Kauf' stb. Megvan a szó ma is a Mura vidéki horvát nyelvjárásban: *pili smo **aldumaša**, dok smo bili gotovi* 'mikor készen lettünk, áldomást ittunk'. Ugyanez figyelhető meg a jelölt által is felsorolt szavakban, mint pl.: *porszívó*, *postás*, *szerelő*, *óvoda* stb. esetében, amelyek legtöbbje a mindennapi beszélt nyelv része. Érdekes a *porszívó* típus morfológiai beilleszkedése. (Egyébként a nyelvváltozás viszonylag ritka típusa ez, amikor ugyanis egy német mintára alkotott tükörszó: *Staubsäuger* – *porszívó* szorítja ki saját mintaszavát a használatból. Nem lenne érdektelen hasonló esetek vizsgálata sem!). Az Ungarndeutschban valószínűleg szemantikai és grammatikai analógia alapján lett hímnemű; a bunyevácok hozzátesznek egy *-ka* adaptációs szuffixumot is, elsősorban a beilleszkedés végett, mivel a magánhangzós szóvéget a szláv (főként az idegen és nemzetközi szavakban) nem szereti. Az *óvoda* a magyarországi németben *e owode/obede* alakban adaptálódott, amiben semmi probléma nincs. A horvátok is átvették változatlan alakban: *óvoda/ovuda*, itt azonban sajátos esettel állunk szemben, erre a fogalomra ui. természetesen van szó: a német mintát lefordító *dječji vrtić- Kindergarten* (orosz *детский сад*), de egyrészt egy jelzős szerkezet használata (ragozása) körülményesebb, mint egyetlen szóé, másrészt pedig az 'óvodás' csak körülírással képezhető: *polaznik*

dječjeg vrtića 'az óvoda látogatója, aki óvodába jár', míg a magyar szóvég egyúttal szláv képző szerepét is betölti: *ovudaš*, sőt ha kislány, akkor *ovudašica*. A nyelvjárási szó fogalmának meghatározásában a jelölt Löffler, H. megállapítását idézi. Ebben nem látom vagy nem értem az 'echt', 'eigentlich' és az 'Eigenwortschatz' fogalma közötti különbséget. (154.old.). Abban viszont – megítélésem szerint – a jelöltnak igaza van, amikor azt állítja, hogy nehéz megkülönböztetni az eredeti nyelvjárási szót (echtes Mundartwort) a köznyelvbe átmenőktől (154.old.). A nyelvjárási szavak tipologizálása meggyőző és más magyarországi kisebbségi nyelvjárásokra is alkalmazható (156-160.old.).

Az 5.4. alfejezet a kisebbségi nyelvek szókincsváltozásait tipizálja, részletesebben szólva a kvantitatív (szavak eltűnése /kiveszése/, szókincsgyarapodás) és a szóképzésben bekövetkező változásokról. A „Wortschwund” jelensége – mint hangsúlyozza – kevésbé kutatott téma, mivel ez bizonyos mértékig komplex módszert kíván, hiszen az adott szinkrón állapotnak egy korábbival történő összehasonlítása az élő nyelv tapasztalati ismeretén kívül csak szótárak segítségével lehetséges. A hibridizáció gyakorivá válása nem csupán a német, hanem más kisebbségek nyelvét is jellemzi. Mindenképpen részletesebb tanulmányozást, esetleg több kisebbségi nyelv alapján is végzett kutatást igényel a szókincsbeli hiányok kérdése, ami – úgy vélem – talán pszicholingvisztikai probléma is. A 181. oldalon felhozott példához hasonló, sőt azonosak a hazai szláv kisebbség nyelvében is szép számmal fordulnak elő.

A szóképzést tárgyaló 6. fejezet alaposan kidolgozott, általános következtetések levonására alkalmas. A kutatómunkát valóban nehezíti, hogy a szóképzés mint tudományos diszciplína nem eléggé behatárolt, így az egyes jelenségek lexikai-szemantikai, valamint szószerkezeti-morfológiai szempontból is elemzendők. A fejezet alaposan kidolgozott, gazdag nyelvi anyag által hitelesített elemzéseket tartalmaz.

Az összefoglalásból különösen fontosnak és általánosan tájékoztatónak tartom a norma kérdésének rövid történeti ismertetését, hogy míg a 19. század közepéig „a régi Monarchiából öröklött” minták, addig a 20. században a német nyelvoktatás erősödésével, a nemzetiségi iskolák felállításával egyértelműen a binnendeutscher Norm érvényesül. A Hutterertől idézett megállapítás (257.old. lábj.) utal rá, hogy Délkelet-Európa különböző régióiban (?) más-más norma érezteti hatását. Talán érdemes volna ennek alapján a magyar nemzetiségi normát a szlovákkal vagy éppen a horvátokkal ha csak nagy vonalakban is, de összevetni. A történeti kisebbségi nyelvekre vonatkozó megállapítást, miszerint azok a nem-kisebbségi nyelvekhez képest a nyelvi struktúrák változásaiban, valamint a nyelvhasználat modalitásaiban a komplexitásnak és a több dimenzionalitásnak magasabb fokát mutatják, jó lett volna legalább egy konkrét nyelvi példán bemutatni, vagy utalni rá, hogy az előzőekben erről már több összefüggésben is volt szó. Ha jól értem ezt a megállapítást, úgy vélem, hogy természetes dolog, hogy a változások az állandó többségi nyelvi és más idegen

nyelvi hatásnak is kitett nyelvjárásokban jobban érvényesülnek, mint a standard nyelvekben. Rámutatott erre a jelenségre Hadrovics László is, amikor azt mondja, hogy „a mindennapi élet...nagyon szeszélyesen fejlődik, és mivel a nyelv ezt a fejlődést kénytelen követni, a köznyelvet beszélő átlagember nem, is figyel arra, hogy egy szót egyszerre csak új jelentésben használ....A nyelv rapszodikus fejlődése okozza, hogy két nyelv azonos jelentésű szavai az árnyalatokban, használati körökben sohasem fedik tökéletesen egymást” (Magyar történeti jelentéstan. 1992:60.).Ebben van talán egyik oka a látszólag szükségtelen szókölcsonzéseknek, sőt esetleg a „nem jut eszembe” szindrómának is.

Szép feladatot nevez meg a jelölt, amikor azt mondja, hogy noha a dialektológiai kutatásokban, a német kisebbségi nyelvek esetében is a szóképzésre vonatkozó kutatások alulreprezentáltak, célszerű – és a kutatások alapján lehetséges is – a szóképzési eszközök és szabályok jelenlegi nyelvállapotot érintő regisztrálása. Megbízható, hiteles munkát elsősorban autentikus nyelvhasználóktól várhatunk, olyanoktól, akik megfelelő tudományos munícióval is fel vannak szerelve.

Összefoglalva megállapítható, hogy Knipf-Komlósi Erzsébet dolgozata avatott elméleti részletességgel megalapozott, hiteles empirikus kutatáson nyugvó munka, amely a címben megjelölt kérdéskört körültekintően dolgozza fel, s nem fél a konkrét következtetések levonásától sem; amit az mutat, hogy sok egyéb, napjainkban megjelenő tanulmányhoz képest feltűnően kevés dolgozatában a feltételes mód, illetve a vele kombinált ható igeforma. Fogalmazása körültekintő, de lendületes is, a lendületet azonban a túlságosan hosszú, konkrét példák nélküli elméleti fejtegetések itt-ott megtörik. A feldolgozás széles körű szakirodalmi ismereteken alapul; irodalomjegyzéke 568 tételt tartalmaz, ezen kívül egyes megállapításait 652 lábjegyzetben közölt hivatkozással is megerősíti. További feladatnak látom – a dolgozat által inspirálva – a nyelvjárási norma élőbeszédben és nyelvjárási sajtótermékekben használt változatának egybevetését. Végezetül: a dolgozatban felvetett kutatás magában hordozza egy nagyobb szabású, több nyelvi kisebbségre (vagy kisebbségi nyelvre) kiterjedő, közös kutatás perspektíváját is, ami – a társadalmi igényeket tekintetbe véve – talán nem elvetendő!

A disszertáció minden tekintetben megfelel az akadémiai doktori értekezés követelményeinek, ezért nyilvános vitára való bocsátását és az „MTA doktora” cím odaítélését messzemenően támogatom.

Budapest, 2012. november 1-jén

Nyomárkay István

